

Park v Lednických Rovniach vo výsledkoch pamiatkového výskumu.

V rokoch 2015 – 2016 bol realizovaný pamiatkový výskum parku s finančnou podporou Ministerstva kultúry SR a obce Lednické Rovne.

Park s rozlohou 18,5 ha sa nachádza na juhovýchodnom okraji obce. Má dve časti. Západná časť je vyššie položená a nadväzuje na úroveň terénu vstupov do kaštieľa. Zo západnej časti v smere sever juh klesajú svahy na úroveň lužnej časti parku pri rieke Lednička. Z rastlínstva ktoré sa v ňom nachádza tvorí väčšinu zmiešaná dubina. Celkovo bolo v parku zaznamenaných 189 druhov vyšších rastlín. Park sa skladá z troch základných biotopov: 1. mezofilná lúka, 2. parkový les, 3. niva potoka.

Založenie parku v Lednických Rovniach je spojené s menom majiteľa panstva grófom Jánom Gobertom Aspremontom - Linden, ktorého rodová línia pochádza z dnešného Belgicka. Park vznikol pri kaštieli, ktorý bol postavený koncom 17. storočia a rozšírený do dnešnej podoby okolo pol. 18. storočia. Podľa literatúry za vytvorením parku stáli, okrem grófa Aspremonta, dve osobnosti a síce záhradník Václav Wagner a botanik Anton Rochel. Samotné založenie parku možno datovať do okolo roku 1800, nakoľko na mape 2. vojenského mapovania z rokov 1812 - 13 je už park zobrazený v dnešnom rozsahu zo základnými komunikačnými trasami a s nadväzujúcou sieťou ciest a alejí.

Významným mapovým podkladom zachytávajúcim park je komasačná mapa zachovaná v archíve v Považskej Bystrici. Na samotnej mape je nápis s datovaním 1799 a textom vyhotovil János Löfler inžinier, resp. správnejší je preklad geometer. Slovenská literatúra toto datovanie nespochybňuje. Podľa analýzy Gézu Galavicsa (maďarský historik umenia) v jeho štúdií o parku v Rovniach ide ale o mapu z roku 1885, ktorá bola vytvorená na základe staršej mapy z roku 1799.

Na tejto mape je veľmi podrobne zobrazený park v celom jeho rozsahu. Podrobne je zobrazená vegetácia, jej textúra a výška. Všetky vegetačné prvky sú vyobrazené plasticky, vrátane tieňov. Jasne je rozlíšiteľná štruktúra porastov. Najhustejšie sú hlavne na svahoch a pozdĺž rieky Ledničky. Odlíšiteľné sú listnaté a ihličnaté dreviny. Zastúpenie ihličnatých drevín je pomerne vysoké. Výrazný je aj ovál zhruba v strednej časti s jednostranným stromoradiím. Na lúkach sú solitérne stromy alebo skupiny solitér. Výšku porastov a vegetačných prvkov je možné usudzovať z tieňov vegetácie, ktoré sú tiež na mape zobrazené. Jasne sú znázornené vodné prvky a sieť chodníkov. Z mapy je jasné funkčné členenie parku. Celkovo aj z tejto mapy sú čitateľné dve úrovne terénu parku. Zhruba zo severozápadu na juh v oblúku prebieha svah. Ten rozdeľuje park na vyššie položenú časť na úrovni kaštieľa a od neho plynule pokračujúceho terénu a časť pod svahom, ktorá je lužnou časťou parku a končí pri toku rieky Lednička. Táto mapa najvernejšie zodpovedá aj stavu v súčasnosti. V teréne po vyčistení podrastov a vďaka dobrej údržbe je možné sledovať okrem zhody základnej komunikačnej siete a dochovaných prvkov architektúry aj vodné kanály, resp. ich náznaky a zvyšky stavieb.

Po smrti Jána Goberta Aspremonta sa v rokoch 1819 – 1833 správkyňou parku a kaštieľa stala jeho dcéra grófka Mária Aspremontová (*1787 †1866), vydatá za grófa Juraja Erdődyho (*1785 †1859).

Od 30. rokov 19. storočia panstvo patrilo ich dcére Františke, ktorá sa vydala v roku 1833 za baróna Filipa Skrbenského.

Z tohto obdobia sa zachoval inventár, ktorý v parku popísal nasledovné murované stavby: skleník, kamenné schody, brána podľa starobyklých vzorov, komora v tvare ruiny („*Ruin Kammer*“), Minervin chrám, „*Ruský dom*“, „*Rytiersky hrad*“, bližšie neurčenú nehnuteľnosť po oprave, kamenný most a tri stĺpy, dve „*gotické*“ komory, dva stĺpy s čelným portálom, rybníček, tri kamenné mosty, 39 lavíc vytesaných z balvanov, dom pre furmana, tri hrádze na ochranu pred Váhom, dom záhradníka, dvojtitú výhrevňu alebo parenisko, ananásovňu, oplotenie záhrady z múru a priekop a Neptúnovu studňu. Z dreva boli komora pri skleníku, šesť kliebok, trinásť mostíkov, odpočívadlo, maštal, vežička nazývaná „*Čínska zvonkohra*“, oplotenie kuchynskej záhrady a pyramída. V „*anglickej záhrade*“ existovalo päť jazier, respektíve rybníkov so svojimi prívodmi vody, jazierko s vodotryskom s pripojeným akvaduktom. Presnú podobu ani lokalizáciu väčšiny týchto stavieb nepoznáme.

Medzi rokmi 1819 - 1826 bol v parku postavený náhrobok grófa Aspremonta. Je situovaný severovýchodne od kostola. Na kamenných stupňoch je hranolový podstavec na ktorého čele bola pôvodne kovová nápisová tabuľa s textom, ktorý hovoril o tom, že náhrobok dala postaviť smútiaca dcéra, grófka Mária Erdődyová. Druhou sepulkrálnou architektúrou bol náhrobok grófky Batthányovej postavený medzi rokmi 1816 - 1826. Stál pôvodne juhovýchodne od kostola. Mal podobu antického sarkofágu s vyrytým nápisom, v slovenskom preklade: „*Zomrela 26. januára 1816. Svojej milovanej žene Regine, rodenej Batthyányovej dal postaviť jej smútiaci manžel Aspremont.*“

V rámci založenia parku vznikla stavba antického chrámu Minervy, je to drobná stavbička situovaná v južnej časti ha -ha priekopy. Za pôvodnú súčasť parku možno považovať portál so štítom stojaci východne od veľkej lúky a aj sochu Neptúna, ktorej pôvodné umiestnenie nepoznáme.

Už v čase založenia parku stál na jeho území r. k. Kostol sv. Michala archanjela. Pôvodne to bol farský kostol postavený podľa literatúry v rokoch 1640 - 41. Pôvodne mal kostol pravdepodobne drevenú vežu, ktorú v roku 1751 nahradila murovaná 5 podlažná veža.

Pôvodná, z čias založenia parku, je aj prevažná časť objektov, ktoré tvoria súčasť oplotenia a ktoré možno, podľa nás s vysokou pravdepodobnosťou, stotožniť s rytierskym hradom. Severným smerom pokračoval kamenný múr, na ktorý nadväzuje okrúhla baštička s dvoma kľúčovými strieľňami a kamenná brána s lomeným oblúkom. Jej vznik datujeme do polovice až do 2. pol. 19. storočia.

Podľa literatúry brány do parku niesli nápisy. Jeden latinský *MORIBVS ANTIQVIS res stat Romana virisque* (Moc Ríma spočíva na cnostiach minulých hrdinov) a druhý francúzsky *IL NE VAUT PAS LE PEINDE DE VIVRE, si l'on n'a pas un bon ami.*“ (Neoplatí sa žiť, keď človek nemá dobrého priateľa.). Ich presnú lokalizáciu a hodnovernosť tejto informácie nevieme overiť.

Na základe zachovaných grafík z roku 1820 máme orientačnú predstavu ako vyzerali dve stavby v parku a to holandský kravín a pustovňa.

Holandský kravin v záhrade v Rovniach. Ide o žánrový výjav z parku. Na základe zobrazenej vegetácie a mostíka možno predpokladať, že ide o lužnú časť parku.

Na druhej grafike je zobrazená pustovňa. Ide o stavbu s pôdorysom pravdepodobne v tvare kríža s vysokou slamenou strechou hore s lucernou a krížom. Stavba bola tiež situovaná v lužnej časti parku.

Autorom grafík je Felsenberg. Podľa Gézu Galavicsa sa za menom Felsenberg skrýva viedenská maliarka Anna Fischerová. Grafiky sa nachádzajú v Österreichische Nationalbibliothek vo Viedni.

V 2. pol. 19. storočia park vlastnila a v kaštieli žila Františka Erdődyová so svojim manželom barónom Filipom Skrbenským (*1789 †1867). Ich syn barón Filip Skrbenský musel kaštieľ pre veľké dlhy v roku 1890 predať továrnikovi Jozefovi Schreiberovi. Stav parku v tej dobe korešpondoval s mapou signovanou rokom 1799.

V roku 1885 bol park prostredníctvom mapy, plánu, prezentovaný na Krajinskej súťaži v Budapešti, kde získal zlatú medailu. Podľa G. Galavicsa ide o mapu z archívu v Považskej Bystrici s datovaním 1799. V katalógu výstavy, ktorý sme v čase realizácie výskumu mali k dispozícii, samotný plán nie je uvedený. V katalógu je v časti druhá skupina pod číslom 327 uvedené, že ide o plán záhrady v Lednických Rovniach, ktorý vystavuje barón Skrbenský. "*Baron Skrbensky Philipp Rovnye (com. Trencsin) Karte de Parkes in Rovnye.*"

Pri vyhodnocovaní prezentovaných záhrad sa v dobovej tlači o Rovniach píše: "*K predmetom stálej expozície patrili aj plány parkov. Plány Henricha Banda (park v Rátóte), Viliama Jámbora (v Budapešti), Armína Pecza (Budapešť) a baróna Filipa Skrbenského (Rovne, Trenčianska župa) zodpovedali vyšším kritériám a ponúkali vhodné riešenia zložitých krajinárskych úloh. I ostatné, tu vystavené výkresy svedčili o chválitebnej snahe svojich tvorcov, avšak k tomu, aby dosiahli úroveň porovnateľnú so zahraničnými príkladmi, aby zodpovedali požiadavkám znalcov, musia ešte prekonať veľmi dlhú cestu.*"

Osudy parku v 1. polovici 20. storočia sú spojené s rodinou zakladateľov sklární v Lednických Rovniach s rodinou Schreiberovcov. Zakladateľ sklární Jozef Schreiber dal v parku na veľkej lúke postaviť mauzóleum. Podľa knihy *Domínium Lednicz 1890 - 1940* bolo postavené v roku 1903. Jeho stavba a realizácia bola zverená významným viedenským umelcom. Autorom projektu bol Alexander Graf ktorý pre Schreiberovcov naprojektoval v roku 1902 obytný a obchodný dom „*Glashuttenhof*“ vo Viedni 9, na Liechtensteinstrasse č. 22. Realizátorom stavby bol významný viedenský kamenár Eduard Hauser, zakladateľ moderného kamenárskeho priemyslu v Rakúsku a autor hrobiek významných viedenských osobností.

K úplnosti údajov o parku z 1. pol. 20. storočia je nutné zmieniť, že v parku bol natočený prvý hraný slovenský film s názvom *Únos*. Film režíroval Eduard Schreiber, vznikol medzi rokmi 1908 – 1910. Vo filme hrali Frida Schreiberová, Július Chini, Alfréd, Ruppert a Maximilián Schreiberovi, Alexander Brunner. Ide o hranú anekdotu s námetom únosu mladej ženy. V archíve Slovenského filmového ústavu sa zachoval v dĺžke 39 sekúnd.

V 20. rokoch začal farský úrad v Lednických Rovniach bojovať o povolenie asanácie kostola stojaceho v parku. K povoleniu asanácie došlo v marci roku 1925 s tým, že Referát pre ochranu pamiatok si vyžiadala zameranie starého kostola, ako aj fotografie exteriéru i interiéru. Povolenie bolo vydané pod podmienkou, že veža kostola zostane zachovaná.

Po stavbe nového kostola v obci sa veža prestavala používať a murované pozostatky kostola i stav veže sa začal zhoršovať. V roku 1927 sa začalo na ploche parku s vysádzaním kanadských topoľov, ale postupne sa stav parku zhoršoval. Cesty v parku prestali byť udržiavané, údržba porastov sa obmedzila len na výrub suchých stromov. Horná lúka slúžila ako zásobáreň sena pre kone, počas vojny sa plocha parku využívala na poľnohospodárske účely.

Majetok rodiny Schreiberovcov bol v roku 1945 skonfiškovaný a v roku 1947 znárodnený. Kaštieľ pripadol Povereníctvu školstva a osvety za účelom zriadenia školy, okolité budovy Povereníctvu poľnohospodárstva za účelom využitia pre novú lesnú správu. V spisoch k znárodneniu je podrobný inventár všetkého hnuiteľného majetku, ktorý bol v kaštieli, o skúmanom parku žiadne bližšie informácie v spise nie sú.

Obdobie 50. a 60. rokov 20. storočia bolo obdobím veľkého úpadku parku, postupne dochádzalo k zhoršovaniu stavu porastov ako i zachovaných architekúr, z ktorých prevažná časť predpokladáme zanikla v tomto období. Postupne sa v parku začali budovať športoviská a jeho časti využívať na spoločenské a kultúrne účely. V roku 1965 došlo k záberu severozápadnej časti parku vybudovaním školy, v roku 1968 sa v parku vybudovalo detské ihrisko.

V roku 1971 bol zámer vybudovať na lúke pri mauzóleu športovisko, v roku 1972 bola pri zemných prácach nájdená epitafná doska rytiera, ktorá bola v rámci obnovy oplotenia osadená do jeho severozápadného cípu. Odkiaľ doska pochádza dnes nie je známe. Prevláda názor, že bola pôvodne súčasťou hradu Lednica. V roku 1974 bola opravená veža kostola a jej hodiny.

Vlna záujmu o osud parku a postupné si uvedomenie jeho hodnôt nastalo v 80. rokoch 20. storočia v súvislosti s obnovou kaštieľa a zriadením sklárskeho múzea v kaštieli. V roku 1982 bolo v parku zachovaných 15 drobných architekúr, pričom bol konštatovaný ich havarijný stav, bola vybudovaná nová trasa chodníka pozdĺž potoka, vybudoval sa oddychový areál na nádvorí kaštieľa, obnovil sa dolný rybník, upravilo sa nábregie výsadbou nízkej zelene.

V roku 1983 bol spracovaný materiál ako prípravná dokumentácia pred uvažovanou obnovou parku. Celkový predpokladaný obnos bol vyčíslený na 6 000 000 Kčs.

V roku 1990 bol rozbitý náhrobok grófký Batthyányovej a odvezený do reštaurátorských ateliérov v Banskej Bystrici odkiaľ bol, vďaka iniciatíve obce, v roku 2012 privezený späť do Lednických Rovní.

V roku 1997 bola spracovaná inventarizácia drevín (MGM, s. r. o. Žilina). Najpočetnejšie boli zastúpené druhy *Fraxinus excelsior* (jaseň štíhly) 21%, *Alnus glutinosa* (jelša lepkavá) 16%, *Acer campestre* (javor poľný) 7,9 %, *Populus x canadensis* (topoľ kanadský) 7,6 %. To vyplýva aj z faktu, že lužná časť parku postupne zarástla náletmi práve uvedeného druhu. 5-7% mali zastúpenie druhy *Tilia cordata* (lipa malolistá), *Tilia platyphylla* (lipa veľkolistá), *Acer pseudoplatanus* (javor horský). Okolo 4% boli zastúpené druhy *Larix decidua* (smrekovec opadavý) a *Quercus robur* (dub letný).

Celkovo bolo hodnotených 3 266 ks drevín.

Na základe spracovanej inventarizácie bol tiež v roku 1997 spracovaný Projekt obnovy parku, (MGM, s. r. o., Žilina). V ňom boli navrhnuté, aj v tom istom roku realizované, výruby 430 ks drevín, frézovanie pňov 62,5 m², výsadby stromov 45 ks. Okrem toho bolo odstránených 33 160 m² podrastových drevín čiastočne obcou a čiastočne dodávateľsky. V rámci projektu bola navrhnutá aj rekonštrukcia chodníkov, vyčistenie vodotečí a vodných prvkov. Samostatne boli navrhnuté výsadby krov a trvaliek na svahoch a pri hlavných pobytových plochách. Doporučené bolo vytvoriť náučnú trasu zameranú na históriu parku, dendrológiu, ale aj jeho ekologické hodnoty.

Dňa 9.6.2004 medzi 18,00 a 19,00 hodinou sa časťou historického parku v Lednických Rovniach prehnala veterná smršť. Zasiahla gaštanovú aleju, hornú lúku, svah nad hornou lúkou, vstupnú časť do aluviálnej sekcie a menšie poškodenia sa objavili aj popri celom hlavnom chodníku v hornej časti parku. Celkovo bolo poškodených 95 ks drevín. Z toho 78 ks bolo zničených úplne a 17 ks drevín bolo určených na ošetrovanie. Zničená bola celá skupina vzácnej borovice hladkej (Pinus strobus) neďaleko mauzólea Jozefa Schreibera. Táto skupinka drevín patrila kompozične a druhovo medzi jednu z najzaujímavejších a najstarších. Priemerný vek poškodených drevín sa pohyboval okolo 100 - 120 rokov.

Obec Lednické Rovne má spracovanú dôkladnú textovú a mapovú inventarizáciu drevín, pri ktorej bolo spracované aj cenové ohodnotenie každej dreveniny. Práve tieto podklady dobre poslúžili pri zmapovaní celej situácie a vyčíslení škôd. Škody ktoré vznikli boli naozaj veľmi veľké a ťažko vyčísliteľné, nakoľko historická hodnota sa nedá vyčísliť. Škoda na spoločenskej hodnote bola vyčíslená vo výške 5. 085.740,-Sk. Po zmapovaní a vyčíslení škôd sa okamžite pristúpilo ku likvidácii kalamity.

Park v Lednických Rovniach bol budovaný ako prírodne krajinársky park už na začiatku 19. storočia. Je jedným z najlepšie zachovaných parkov na Slovensku a pre svoje nespochybniteľné hodnoty bol v roku 1963 vyhlásený za kultúrnu pamiatku.

Na základe výsledkov architektonicko – historického výskumu, ktorého autormi sú Z. Zvarová, B. Malá a T. Janura, spracovala na žiadosť Obecného úradu Lednické Rovne Z. Zvarová, 06/2018.